

[Filosofie jako reflexe]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1981 \[rukopisný sešit\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1981 \[rukopisný sešit\]](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 31. 5. 1981
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 31. 5. 1981

[Filosofie jako reflexe]

O filosofii můžeme hned na počátku říci některé nepochybné věci, ačkoliv tím její plnost zdaleka nemůže být postižena. Jejím nejvlastnějším prostorem, její „životní sférou“ je myšlení. Ale existuje také myšlení nejenom nefilosofické, ale filosofii přímo cizí nebo dokonce protivné, které je s filosofickým ve větším nebo menším rozporu. (Takové je např. myšlení mytické.) Proto můžeme zúžit onen „životní prostor“ filosofie tím, že příslušnou oblast či sféru myšlení, na niž je filosofie vázána, specifikujeme jako reflexi. Vlastní doménou filosofie je tedy reflexe. Filosofie sama je vždy reflexí, reflexe je její bytostnou „metodou“, bytostnou formou myšlenkové aktivity.

Předpokladem reflexe je distance. Reflexe je vždy reflexí nějaké aktivity, nějaké akce. Aby však nějaká akce mohla být reflektována, tj. učiněna „předmětem“ reflexe, musí být nalezeno místo, z něhož je přístup k této akci možný. Přístup k čemukoli je možný jen z distance; člověk, který je ponořen do své činnosti tak, že ji prožívá jako sám sebe, tj. který se nedostává vůči této své akci do distance nebo si tuto distanci neuvědomuje, není schopen k této akci znovu a nově (tj. odjinud, z jiné stránky, z jiného hlediska) přistoupit. A to právě znamená, že není schopen ji zreflektovat, učinit ji předmětem své reflexe. Je totiž základní rozdíl mezi reflexí a pouhou vzpomínkou, pouhým rozpomenutím, pouhým zpřítomněním něčeho uplynulého prostřednictvím paměti a upamatování.

Tady musíme vložit významná upozornění. V běžné zkušenosti se prolíná obvykle vzpomínka na skutečnou událost se vzpomínkou na to, jak jsme si tuto událost uvědomovali, co jsme o ní soudili, jak jsme ji vůbec verbalizovali (tj. co jsme o ní řekli svým blízkým a známým atd.). U dětí můžeme velice dobře pozorovat, jak je skutečná situace třeba vůbec neosloví nebo jak je naopak zaskočí, uvede do rozpaků, jak nevědí, co o věci soudit, jak jednat, jak se zachovat atd. Ale již po krátkém čase, když se jim (obvykle za pomoci dospělejších nebo dospělých) zdaří celou záležitost verbalizovat, nejenom že nabudou jistoty, která jim zpočátku chyběla, ale celá situace se jim skrze tuto verbalizaci vyjasní, nabude komplexnější, barvitější a plastičtější podoby, to, co bylo původně znepokojivé a cizí, je teď osvojeno, „ochočeno“, domestikováno, ba fantazií ještě třeba zveličeno a učiněno po různých stránkách atraktivnějším atd. Co to znamená?

Především se ukazuje, že něco jiného je paměť, oživující skutečnou situaci a zpřítomňující její syrovou cizotu, nezpracovanost, zneklidňující mnohoznačnost (převážně ovšem latentní), a něco jiného je paměť, která zpřítomňuje už jen ony verbalizované, skrze slovo a jazyk ztransparentnělé složky, syntetizované v osvojený celek, který už znamená něco jakoby jednoznačného, nebo alespoň kolem jednoho ústředního smyslu soustředěného, v něco už zdomácněného, uchopeného, cizosti a znepokojivosti maximálně zbaveného apod. Skutečná povaha paměti je touto podvojností zneostřována a zakrývána. Paměť nám zprostředkovává identifikaci se situací nebo událostí, která už uplynula jakožto minulá. Paměť nám vůbec nedovede založit ani zprostředkovat žádnou distanci, nýbrž sama je popřením, překlenutím, zrušením každé distance. Protože však z vlastní zkušenosti víme, že v rozpomínání je vždy distance nějak přítomna, vzniká v nás dojem, jako by paměť zpřítomňovala něco uplynulého již v perspektivě a z odstupu. To však nedopovídá skutečnosti; paměť jenom zpřítomňuje. Může ovšem zpřítomňovat nejenom situaci či událost, ale také distanci od nich – pokud k této distanci došlo již v minulosti a paměť ji tedy zpřítomňuje jako již jednou dosaženou. Ale i v takovém případě znamená zase jenom jakousi identifikaci s onou bývalou distancí a neznámá

žádnou kontrolu této distance (k níž by bylo nutno zaujmout postoj a přístup z další, nové distance, která by umožňovala tuto distanci zreflektovat).

Existuje proto základní rozdíl mezi vědomím, které se přimyká k jinému vědomí jako vzpomínka ke vzpomínanému, a mezi vědomím, které si ono předchozí vědomí dělá svým předmětem a vztahuje se k němu ne už tak, že by je (jakožto původní) oživovalo a zpřítomňovalo, ale že je posuzuje, měří, zkoumá, analyzuje a kritizuje. Reflexe není vzpomínkou, není pouhým zpřítomněním, nýbrž je přístupem z distance, z odstupu.

(Račice, 810531-1.)